

Derleme makale / Review • DOI: 10.48071/sbuhemsirelik.1195427

Evde Bakım Hemşiresinin Tele Sağlık Hizmetlerindeki Rollerini

The Roles of the Home Care Nurse in Telehealth Services

Mehmet KAPLAN¹

Yazarların ORCID numaraları / ORCID IDs of the authors:
M.K. 0000-0003-2504-9508

¹Bingöl Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Bingöl

Sorumlu yazar / Corresponding author: Mehmet KAPLAN,
E-posta: m.kaplan1071@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt: 27.10.2022

Kabul tarihi / Date of acceptance: 17.03.2023

Atıf / Citation: Kaplan, M. (2023). Evde bakım hemşiresinin tele sağlık hizmetlerindeki rollerini. *SBÜ Hemşirelik Dergisi*, 5(2), 151-156.
doi: 10.48071/sbuhemsirelik.1195427

ÖZ

Teknolojinin gelişmesiyle hastalıkların tanı, tedavi ve bakımında birçok yenilik meydana gelmiştir. Tele sağlık hizmetlerinin ve evde bakımın ortak hedefleri, bakımın niteliği ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Ayrıca tele sağlık hizmetleri hastane ve acil servise başvuruları azaltmayı ve maliyetleri düşürmeyi hedeflemektedir. Tele sağlık sistemi içinde önemli bir yeri olan hemşirelerin eleştirel düşünme, bilgiyi üretme, iletme ve yenilikleri kullanma gibi rolleri bulunmaktadır. Dolayısıyla evde bakım hemşiresinin tele sağlık hizmetlerinin hedefleri çerçevesinde rollerinin belirlenmesi önemlidir. Bu derlemede evde bakım hemşiresinin tele sağlık hizmetlerindeki rollerini incelendi.

Anahtar Kelimeler: Bakım; evde bakım; hemşirelik; sağlık bakımı; teknoloji.

ABSTRACT

Many innovations have occurred in the diagnosis, treatment and care of diseases with the development of technology. The common goals of telehealth services and home care are to increase the quality of care and life. In addition, telehealth services aim to reduce applying to hospitals and emergency services, and costs. Nurses, who have an important position in the telehealth system, have roles such as critical thinking, producing and transmitting information and using innovations. Therefore, it is important to determine the roles of the home care nurse within the framework of the goals of telehealth services. In this review, the roles of home care nurses in telehealth services were examined.

Keywords: Care; health care; home care; nursing; technology.

Bu eser, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle hastalıkların tanı ve tedavisinde birçok yenilik meydana gelmiştir. Buna paralel olarak yaşam süresi uzamış ve demografik değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, yaşlı nüfusun ve kronik hastalıkların artmasına, yaşam kalitesinin azalmasına neden olmuştur. Evde bakım, hasta bireyin ihtiyaç ve taleplerini ev ortamında karşılayan sağlık hizmeti türüdür. Hastaneye başvuru ve yatışları azaltması, maliyeti düşürmesi ve hastane ortamında oluşabilecek komplikasyonları azaltması gibi faydalarından dolayı evde bakım hizmetlerine olan talep her geçen gün artmaktadır (Andrade, Silva, Seixas ve Braga, 2017; Bulut, Kaplan ve Şahin, 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2021) verilerine göre, ülkemizde 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun son beş yılda %22,5 oranında arttığı ve 2060 yılında genel nüfusun %22,6'sının yaşlı nüfus olacağı beklenmektedir. Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte evde bakıma olan ihtiyaç da artacaktır. Evde bakım hemşiresi hastaya uygulayacağı bakımı iki şekilde sağlayabilir. Bunlardan birincisi doğrudan hastanın evine gidip hemşirelik girişimlerini hastanın evinde uygulaması, ikincisi ise gelişen teknolojik imkânları kullanarak hemşirelik girişimlerini tele sağlık yoluyla uygulamasıdır (Andrade ve ark., 2017).

Tele sağlık uygulamaları, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırdığı, sağlık profesyonelinin iş yükünü azalttığı, sağlık hizmetlerinden faydalanamayan bireylere sağlık hizmetlerini ulaştırdığı ve bakımın kalitesini artırdığı için tercih edilmektedir (Özgüç ve Tanrıverdi, 2019). Tele sağlık uygulamalarının artması, hastanın iyileşme sürecinde en önemli faktörlerden biri olan hemşirelik bakımını da etkilemiştir (Pazar, Taştan ve İyigün, 2015; Uslu ve Buldukoğlu, 2016). Dolayısıyla tele sağlık hizmetleri uygulanırken evde bakım hemşiresinin rollerinin belirlenmesi önemlidir. Yaşlı ya da engelli bireyin daha bağımsız, daha güvenli ve daha az stresli bir yaşam sürmeleri için evde bakım hizmetlerinin tele sağlık hizmetleri kapsamında verilmesi oldukça önemlidir. Bu derlemenin amacı, tele sağlık hizmetlerinde önemli görevleri olan evde bakım hemşiresinin rollerinin belirlenmesidir.

Evde Bakım Hemşiresi

Evde bakım hemşiresi akut, kronik ve terminal dönemdeki hastalara, hastanın kendi evinde veya bakım evinde, hastaya verilecek olan sağlık bakım hizmetlerini planlayıp uygulayan ve değerlendiren profesyoneldir. Evde bakım hemşiresi sağlığı korumayı, sağlığı geliştirmeyi ve hastalıkları önlemeyi amaçlamaktadır (Kayaoğlu, 2019). Ülkemizde 2010 yılında çıkarılan yönetmelikle evde bakım hemşiresinin tanımı yapılmış, görev yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu yönetmelikte evde bakım hemşiresi, "Yatağa bağımlı veya kendi ihtiyaçlarını bir başkasının desteği olmaksızın karşılayamayacak durumda evde bakım gereksinimi olan bireylere hemşirelik hizmetlerinin sunumundan sorumludur." şeklinde tanımlanmış, görev yetki ve sorumluluk-

ları belirtilmiştir (Hemşirelik Yönetmeliği, 2010).

Evde bakım hemşiresinin, hastanın özbakım ihtiyaçlarını karşılama, hastaya sosyal ve duygusal destek sağlama, yara bakımı, hasta ve ailesine eğitim, eğer hasta beslenemiyorsa beslenmesini sağlama, hasta güvenliğini sağlama, elektrokardiyografi izlemi, ev ortamının uygun şekilde düzenlenmesi gibi birçok görevi vardır (Katıtaş, 2019).

Evde Bakımın Amacı

Evde bakım hijyen ve beslenme problemleri, kullanılan ilaçlara bağlı olarak gelişen konstipasyon ve diyare gibi sorunları en aza indirerek birey ve ailenin yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda hastaya ve ailesine bakım, eğitim ve danışmanlık verilmelidir (Büyükkayacı Duman, 2009; Grant ve Greene, 2012).

Evde bakımın avantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bağımsızlığı destekler ve geliştirir.
- Tedavi ve bakıma birey ve ailesinin katılımını sağlar.
- Sosyal izolasyonu ve iş gücü kaybını önler.
- Hastaneye başvuruyu ve yatış süresini azaltır.
- Maliyeti azaltır.
- Enfeksiyon riskini azaltır.
- Huzurlu ölüme olanak verir (Aslan, Uyar ve Güzel, 2018; Dönmez, Dolu ve Kurklu, 2019; Bulut ve ark., 2020).

Evde bakımın avantajlarının yanı sıra dezavantajları da söz konusudur. Evde bakımın dezavantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bireye evde bakım hizmeti verilirken birden fazla konuda sağlık bakımı gerektiren durumlarla karşılaşılabilir.
- Evde bakım alan bireyi giydirme, yemek yapma, banyo yapma, ev temizliği, çamaşır, ilaç verme gibi günlük ihtiyaçların karşılanması aile üyeleri için zor olabilir ve bu da aile üyelerinin üzerinde daha fazla baskıya neden olabilir.
- Ev ortamı hemşirenin değer yargıları ve alışkanlıklarıyla uyumsuz olabilir.
- Hemşirenin tanımadığı bir eve gitmesi güvenliği açısından probleme neden olabilir.
- Hastanın evine ulaşmak için harcanan süre fazladır.
- Çok sayıda kişiyi tanılamak ve bakım vermek zor olabilir.
- Bakım verenler için bu süreç yorucu olabilir.
- Bireyler mahremiyet nedeni ile korkak ve çekingen olabilir.
- Hastanın evinde dikkati dağıtan faktörlerin (televizyon, gürültü

eden çocuklar) hemşireler tarafından kontrol edilmesi zor olabilir.

- Sağlık profesyonelinin sürekli hastanın yanında bulunmaması, evde bakım hizmetlerinin kısıtlılıkları arasında sayılabilir (Aslan ve ark., 2018; Dönmez ve ark., 2019; Bulut ve ark., 2020; Kıran ve Güçlü, 2022).

Tele Sağlık

Tele sağlık, bireylerin sağlık hizmetlerini çeşitli ağlar yardımıyla almasıdır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre tele-sağlık; sağlık hizmetlerinin sağlık profesyonelleri tarafından uzaktan sunulmasıdır. Amaç, birey ve toplumun hastalıklardan korunması ve sağlığın geliştirilmesidir (World Health Organization [WHO], 2010). Tele sağlık koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini kapsamaktadır. Klinik uygulamalarla beraber eğitim, hasta kayıtları, elektronik sevk gibi faaliyetleri de içermektedir. Bu kapsamda kırsal bölgelerde yaşayan hastalar hastaneye gitmeden tedavi oldukları için hastanın mali yükü azalmaktadır. Herhangi bir sebepten dolayı tedavisine zaman ayıramayan bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşımını kolaylaştırdığı için önemlidir (Ersoy, Yıldırım, Şenuzun Aykar ve Fadiloğlu, 2015). Bunun yanı sıra tele sağlık sistemi, hastanın durumunda meydana gelen değişikliklerin erken dönemde saptanmasını ve müdahale edilmesini sağladığı, ev ziyaretlerini, acil servislere başvuru ve hastanelere yatış oranlarını, hastanedeki yatış süresini ve bakım maliyetini azalttığı için de oldukça önemlidir (Ersoy ve ark., 2015; Pazar ve ark., 2015). Dezavantajları arasında ise akreditasyon ve sigorta gerektirmesi, bazı hekimlerin teknik ve klinik kalite, mahremiyet, güvenlik ve hesap verebilirlik konusunda endişelenmesi gibi durumlar yer almaktadır (Monaghesh ve Hajizadeh, 2020).

Tele sağlık, sağlık hizmetlerinin teknolojik araçlar ve iletişim teknolojileri kullanılarak sunulmasıdır. Bu yöntem, hastaların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırırken sağlık çalışanlarının daha verimli bir şekilde hizmet sunmalarına olanak sağlamaktadır (Dorsey ve Topol, 2016). Tele sağlığın kullanıldığı çeşitli alanlar şu şekilde sıralanabilir:

- **Danışmanlık hizmetleri:** Tele sağlık ile hastalar tedavi planları hakkında doktorlarına soru sorarak bilgi edinebilir (Bashshur, Shannon, Krupinski ve Grisby, 2011).
- **Tıbbi görüntüleme:** Tıbbi görüntüleme teknolojileri, tele sağlık aracılığıyla uzaktan tanı koymak için kullanılabilir. Bu görüntüleme teknolojileri arasında manyetik rezonans görüntüleme (MR), bilgisayarlı tomografi (BT), ultrasonografi ve röntgen yer alır (Dorsey ve Topol, 2016).
- **Reçete yazma:** Uzaktan reçete yazma, tele sağlık hizmetlerinin bir diğer kullanım alanıdır. Doktorların hastalarıyla video konferans veya mesajlaşma yoluyla iletişim kurarak ilaç reçetelerini yazmalarını sağlar (Mair ve ark., 2012).

- **Kronik hastalıkların yönetimi:** Kronik hastalıkları olan hastaların yaşam bulgularının (örneğin, kan basıncı, kalp atış hızı) evde düzenli olarak takip edilmesini içerir. Bu sistem hastaların sağlık durumlarının takibini kolaylaştırır ve sağlık hizmeti sunucularına hastanın sağlık durumunu izleme fırsatı sunar (Wootton, 2012).

- **Fiziksel rehabilitasyon:** Fizik tedaviye ihtiyaç duyan hastaların sağlık hizmetleri sunucularıyla uzaktan iletişim kurmasına olanak tanır. Bu yöntem, hastaların evlerinde rehabilite olmalarına olanak tanırken sağlık hizmeti sunucularının da hastaların ilerlemelerini takip etmelerini sağlar (Bashshur ve ark., 2011; Dorsey ve Topol, 2016).

Evde Bakım Hemşireliği ve Tele Sağlık

Evde bakım hemşireliğinin tele sağlık ile birleştirilmesi, sağlık hizmetlerinde bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Literatür incelendiğinde bu dönüşümün olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Evde bakım hizmeti alan hastaların tele sağlık hizmetlerinden faydalanmaları acil servise başvuru ve hastaneye yatış oranlarını azaltmaktadır. Tele sağlık teknolojilerinin evde bakım hemşireliği hizmetleri ile birleştirilmesi hastaların sağlık hizmetlerine daha kolay erişimini sağlamaktadır. Ayrıca hasta kendi evinde sağlık hizmeti aldığı için rahat ve huzurlu bir ortamda tedavi görür ve yaşam kalitesi artar (Hogan ve ark., 2011).
 - Evde bakım hizmeti alan hastalarının tele sağlık teknolojileri kullanılarak takip edilmesi, sağlık hizmetlerine erişimi ve hastalık yönetimini iyileştirmektedir (Darkins ve ark., 2008).
 - Tele sağlık teknolojileri ile desteklenen evde bakım hemşireliği hizmetleri, özellikle kronik hastalığı olan hastaların sağlık durumlarını takip etmelerine ve tedavi planlarını yönetmelerine yardımcı olmaktadır. Bu durum hasta memnuniyetini artırır ve sağlık hizmetlerinin maliyetini azaltır (Jaana ve Paré, 2007).
- Evde bakımın tele sağlık yoluyla verilmesinin birçok avantajı olsa da bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bu olumsuz yönleri şu şekilde sıralamak mümkündür:
- **Yetersiz fiziksel inceleme:** Tele sağlık yöntemiyle evde bakım verildiğinde hastanın fiziksel muayenesi yetersiz kalabilir. Örneğin, bazı semptomları gözlemlene, vücut sıcaklığını ölçme, tansiyon ölçme, kalp atış hızını belirleme gibi işlemleri yapmak için fiziksel temas gerekmektedir. Dolayısıyla yüz yüze muayene yapılmadığı için bazı hastalıkların teşhisi veya tedavisi aksayabilir (Bradford, Young, Armfield, Herbert ve Smith, 2015).
 - **Teknik sorunlar:** İnternet bağlantısı, bilgisayar sistemleri ve yazılım sorunları gibi teknik sorunlar nedeniyle sağlık hizmeti kesintiye uğrayabilir. Bu durum tıbbi danışmanlık ve tedavi sürecini aksatabilir (WHO, 2019).

• **Güvenlik sorunları:** Hasta gizliliğinin korunması konusunda bazı riskler taşır. Örneğin, hasta bilgilerinin çalınması, sistemlere izinsiz erişim veya verilerin kaybolması gibi güvenlik sorunları olabilir (Fisk, Livingstone ve Pit, 2020).

• **Ekipman eksikliği:** Tele sağlık hizmetlerinde kullanılan bazı ekipmanların yetersiz kaldığı durumlar olabilir. Buna bağlı olarak hastanın doğru şekilde muayene ve tedavi edilmesi zorlaşabilir (Fisk ve ark., 2020; Wootton, 2012).

• **Hizmet kalitesi:** Evde bakımın tele sağlık ile verilmesi, hasta-bakıcı ilişkisini olumsuz etkileyebilir ve insan dokunuşu olmadan yapılan tedaviler, hizmet kalitesini düşürebilir. Ayrıca, bazı tıbbi durumlar için (örneğin, acil durumlar), tele sağlık yoluyla hizmet sunmak mümkün olmayabilir (Wootton, 2012).

Halk sağlığı hemşireliğinin uzmanlık alanlarından biri olan evde bakım hemşireliği, toplum sağlığını korumak ve geliştirmek üzerine odaklanır ve hedefi sağlıklı nüfustur. Bu hedefini hem yüz yüze hem de teknolojik imkânları kullanarak gerçekleştirebilir. Evde bakım hemşiresi sağlıklı nüfus hedefini gerçekleştirirken bakım verici, eğitimci, savunucu, danışmanlık, yönetici, araştırmacı, model olma ve liderlik rollerini kullanmaktadır (Giddens ve ark., 2008; Dağhan, 2017).

Bu rolleri çerçevesinde evde bakım hemşiresinin uygulayabileceği tele sağlık hizmetleri şu şekilde sıralanabilir (Darkins ve ark., 2008; Wootton, 2012; Bradford ve ark., 2015; Dorsey ve Topol, 2016; Fisk ve ark., 2020; Monaghesh ve Hajizadeh, 2020):

- Hastanın fiziksel ya da psikososyal durumunu değerlendirebilir.
- Evde bakım hemşiresi, ev ortamını (ısı, ışık, havalandırma, hijyen, gürültü, ısınma gibi) hastanın gereksinimlerine göre değerlendirebilir.
- Tele sağlık hizmetleriyle yatağa bağımlı veya kendi ihtiyaçlarını bir başkasının desteği olmaksızın karşılayamayacak durumdaki hastanın ailesinin de bakıma katılımını sağlayabilir.
- Hastaya nitelikli bir bakım (banyosu, saç temizliği ya da yatak çarşaflarının değiştirilmesi gibi) vermek için aile üyelerini yönlendirebilir.
- Hastanın uyku ve dinlenmesini sağlayabilmek için bakım vericileri yönlendirerek çevresel uyaranları kontrol altına alabilir.
- Sağlığın geliştirilmesi ve hastalıkların önlenmesinde çevrimiçi bireysel veya grup sağlık eğitimi planlayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklar konusunda (temas izolasyonu, solunum izolasyonu) hastaya ve ailesine eğitim verebilir.
- Hastaya ve evde bakım veren kişiye riskli durumlar hakkında eğitim ve danışmanlık yapabilir.

• Ruh sağlığının korunması ve sürdürülmesi için bireye veya aileye eğitim ve destekleyici programlar oluşturabilir.

• Sağlıklı birey ve toplum oluşturmak için toplumdaki tüm bireylere stres yönetimi, düzenli egzersiz, beslenme ve kilo kontrolü, sigara bırakma gibi durumlarda eğitim ve danışmanlık hizmeti verebilir.

• Hasta yüz yüze ifade edemediği konuları tele sağlık hizmetleri aracılığıyla hemşireye iletebilir.

Sosyal destek kapsamında;

• Bireyin günlük yaşam aktivitelerinin düzenlenmesinde tele sağlık hizmetleriyle danışmanlık ve rehberlik edebilir. Bireyin isteklerini, şikâyetlerini ve önerilerini dinleyip değerlendirebilir ve ilgili birimlere yönlendirilmesini sağlayabilir.

• Evin ihtiyaçlarını tele sağlık hizmetleriyle öğrenip çevrimiçi alışveriş ile sağlayabilir.

• Bireyin faturalarını ödeyebilir.

• Çevrimiçi ortamda sosyal etkinlikler düzenleyerek sosyal ortamdaki izole olan hastanın moralini yükseltebilir.

Sonuç

Toplum sağlığını koruyabilmek amacıyla etkin ve maliyeti düşük yöntemlerin tercih edilmesi kaçınılmazdır. Teknolojik gelişmeler bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Gelişen teknolojiyle evde bakım hizmetlerinin bir kısmını hastanın evine gitmeden sağlamak mümkündür. Enfeksiyon riskinin ve hastaneye yatış oranlarının az olması, etkin ve maliyetinin düşük olması sebebiyle tele hemşirelik uygulamalarına gereken önem verilmelidir. Ancak tele sağlık hizmetlerinin bakım kalitesini düşürdüğü, hastayı fiziksel olarak yeterince değerlendiremediği, teknik ve güvenlik gibi problemlere de neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Evde bakım hemşireliği kapsamında uygulanan tele sağlık hizmetlerinin etkinliğinin ölçülebilmesi için bu alanda yapılacak daha detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Çalışma Fikri (Konsepti) ve Tasarımı - MK; Veri Toplama / Literatür Tarama - MK; Verilerin Analizi ve Yorumlanması - MK; Makalenin Hazırlanması - MK; Yayınlanacak Son Haline Onay Verilmesi - MK.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.

Kaynaklar

- Andrade, A.M., Silva, K.L., Seixas, C.T., & Braga, P.P. (2017). Nursing practice in home care: An integrative literature review. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 70(1), 210-219. doi: 10.1590/0034-7167-2016-0214
- Aslan, Ş., Uyar S., ve Güzel, Ş. (2018). Evde sağlık hizmetleri uygulamasında Türkiye. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 45-56. doi: 10.35375/sayod.520957
- Bashshur, R., Shannon, G., Krupinski, E., & Grigsby, J. (2011). The taxonomy of telemedicine. *Telemedicine and e-Health*, 17(6), 484-494. doi: 10.1089/tmj.2011.0103
- Bradford, N.K., Young, J., Armfield, N.R., Herbert, A., & Smith, A.C. (2015). Home telehealth and paediatric palliative care: Clinician perceptions of what is stopping us? *BMC Palliative Care*, 14(1), 1-8.
- Bulut, Ö.Ü., Kaplan, S., ve Şahin, S. (2020). Jinekolojik kanserde evde bakım ve teknoloji kullanımı. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 193-201. doi: 10.38108/ouhcd.739104
- Büyükkayacı Duman, N. (2009). Pospartum erken taburculuk sonrası evde bakım. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 73-82.
- Dağhan, Ş. (2017). Halk sağlığı hemşireliği felsefesiyle hemşire olmak” anlamı nedir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 107-112.
- Darkins, A., Ryan, P., Kobb, R., Foster, L., Edmonson, E., Wakefield, B., & Lancaster, A.E. (2008). Care coordination/home telehealth: The systematic implementation of health informatics, home telehealth, and disease management to support the care of veteran patients with chronic conditions. *Telemedicine Journal e-Health*, 14(10), 1118-1126. doi: 10.1089/tmj.2008.0021
- Dorsey, E.R., & Topol, E.J. (2016). State of telehealth. *The New England Journal of Medicine*, 375(2), 154-161. doi: 10.1056/NEJMra1601705
- Dönmez, E., Dolu, İ., ve Kurklu, A. (2019). Halk sağlığı uygulamaları kapsamında ev ziyareti yapan öğrencilerin evde sağlık hizmetlerine yönelik görüşleri. 3. International 21. National Public Health Congress. 26-30 Kasım 2019. Antalya.
- Ersoy, S., Yıldırım Y., Şenuzun Aykar, F., ve Fadiloğlu, Ç. (2015). Hemşirelikte inovatif alan: Evde bakımda telehemşirelik ve telesağlık. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 194- 201.
- Fisk, M., Livingstone, A., & Pit, S.W. (2020). Telehealth in the context of COVID-19: Changing perspectives in Australia, the United Kingdom, and the United States. *Journal of Medical Internet Research*, 22(6), e19264. doi: 10.2196/19264
- Giddens, J., Brady, D., Brown, P., Wright, M., Smith, D., & Harris, J. (2008). A new curriculum for a new era of nursing education. *Nursing Education Perspectives*, 29(4), 200-204.
- Grant, R., & Greene, D. (2012). The health care home model: Primary health care meeting public health goals. *American Journal of Public Health*, 102(6), 1096-1103. doi: 10.2105/AJPH.2011.300397
- Hemşirelik Yönetmeliği (2010, 8 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı 27515). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100308-4.htm>
- Hogan, T.P., Wakefield, B., Nazi, K.M., Houston, T.K., & Weaver, F.M. (2011). Promoting access through complementary e-health technologies: Recommendations for VA's home telehealth and personal health record programs. *J Gen Intern Med*, 26(2), 628-635. doi: 10.1007/s11606-011-1765-y
- Jaana, M., & Paré, G. (2007). Home telemonitoring of patients with diabetes: A systematic assessment of observed effects. *J Eval Clin Pract*, 13(2), 242-53. doi: 10.1111/j.1365-2753.2006.00686.x
- Katıtaş, S. (2019). İstanbul'da evde bakım hemşirelerinin iş doyumunu, yaşadığı güçlükler ve çözüm önerileri. (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kayaoğlu, S. (2019). Ameliyat sonrası dönemde evde bakım veren hemşirelerin bakım yükü ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kıran, İ., ve Güçlü, A. (2022). Türkiye'de evde sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 107-114.
- Mair, F.S., May, C., O'Donnell, C., Finch, T. Sullivan, F., & Murray, E. (2012). Factors that promote or inhibit the implementation of e-health systems: An explanatory systematic review. *Bulletin of the World Health Organization*, 90(5), 357-364. doi: 10.2471/BLT.11.099424
- Monaghesh, E., & Hajizadeh, A. (2020). The role of telehealth during COVID-19 outbreak: A systematic review based on current evidence. *BMC Public Health*, 20, 1193. doi: 10.1186/s12889-020-09301-4
- Özgüç, S., ve Tanrıverdi, D. (2019). Tele-psikiyatri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(4), 302-308. doi: 10.14744/phd.2019.37232
- Pazar, B., Taştan, S., ve İyigün, E. (2015). Tele sağlık sisteminde hemşirenin rolü. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 11(1), 1-4. doi: 10.5350/BTDMJB201511101
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. Erişim adresi (28.05.2021): <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>
- Uslu, E., & Buldukoğlu, K. (2016). The effects of telenursing practices to the schizophrenia patient care: A systematic review. *Turkish Journal of Psychiatry*, 27(1), 47-56.
- Wootton, R. (2012). Twenty years of telemedicine in chronic disease management an evidence synthesis. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 18(4), 211-220. doi: 10.1258/jtt.2012.120219

World Health Organization (WHO). (2010). Telemedicine: Opportunities and developments in member states: Global observatory for ehealth. Retrieved from (12.01.2021): <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44497>

World Health Organization (WHO). (2019). WHO guideline:

Recommendations on digital interventions for health system strengthening: evidence and recommendations. Retrieved from (06.06.2019): <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/311980/WHO-RHR-19.10-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>